

הערה בדברי הרמב"ם בענין דרישה וחקירה בדיני ממונות

במשנה סנהדרין (לב.) איתא, "אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות כדו"ח שנאמר משפט אחד יהיה לכם". בגמרא מבואר שמדין תורה בעינן דו"ח בדיני נפשות ובדיני ממונות, אבל מדרבנן תקנו שאין עושים דו"ח בדיני ממונות מפני נעילת דלת בפני לוויין. ורב פפא מוסיף (לב.): שבדין "מרומה" (רש"י ד"ה מרומה – שב"ד מכירין בתובע זה שהוא רמאי) עדיין צריכין דו"ח אף בדיני ממונות. וצ"ע בתוקף עדות של דיני ממונות עכשיו לאחר התקנה שאין כאן דו"ח. ויש להסתפק אם עדות זו עדיין דאורייתא היא או שמא היא רק בתורת דרבנן. וכאשר נעיינן ביסוד דין דרישה וחקירה וגדרה, נברר את מעמד עדות זו.

המקור של דו"ח, כמבואר בגמ' סנהדרין (מא.) הוא מהפסוק "ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו'" (דברים יג, טו). ורבי יהודה מביא שלשה מקורות: מאותו פסוק של עיר הנדחת, מעדי שקר, ומהפסוק של מדיח, שבכולם נאמר "ודרשת". כל הפסוקים האלו עוסקים בדיני נפשות, שב"ד צריכין לדרוש ולחקור את העדים, אך הגמ' בדף לב. לומדת שבדיני ממונות ג"כ צריכים דו"ח מהפסוק "משפט אחד יהיה לכם". וצ"ע בדין דו"ח ובגדרו, אם הוא רק משום עדות שקר, ודו"ח היא "היכי תמצא" כדי לשמור שהעדים לא יעידו שקר, או אם הוא יתר מזה?

הרמב"ם בסה"מ מצות עשה קע"ט כותב שמצוין ב"ד לדרוש ולחקור "כדי שלא נשפוט הדין בתחלת דיבור במהירות ונמית הזכאי". ומשמע מדברי הרמב"ם האלו שהמטרה של דו"ח היא קיום בב"ד, ¹ ועוד משמע מדבריו שדין שדו"ח הוא קיום ב"הוי מתונים בדין", שב"ד צריכין לבאר היטב בכל יכולתם שאמת ונכון הדבר כמו דברי הפסוק. אבל כאשר נעיינן בדברי הר"מ במשנה תורה, נראה שדעתו אחרת. הר"מ (בה' עדות א:ד) כותב שמצוות עשה לדרוש העדים "כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי". ומדברי הר"מ האלו נראה שעיקר דין דו"ח הוא על

¹ ויש שהבינו בדברי הרמב"ם שיש חיוב על הב"ד לדרוש ולחקור כדי שהעדות תהיה ניתנת להזמה (עיינן שו"ת נוב"י אה"ע סי' נז).

העדים, שב"ד צריכין לדרוש ולחקור כדי שהעדים יחזרו אם יש בעדותן דבר שקר, ובזה יוצא עדותן ביתר ביאור.

ואולי אפשר לומר לפי"ד שיש שני דינים בדו"ח, אחד על הדיינים לדרוש ולחקור בכל יכולתם כדי לאמת את הדין, ועוד דין דו"ח שמגין כנגד עדות שקר מפאת העדים, שהם צריכים לאמת את דבריהם כנגד השאלות שב"ד שואלין, ומפני כך מה שהעידים משיבים על הדו"ח נחשב לעיקר העדות. ונראה בסמוך נ"מ בין שני הצדדים האלו.²

הרמב"ם (עדות ג:ג) כותב "אף על פי שאין עדי ממונות צריכין דרישה וחקירה אם הכחישו העדים זה את זה בדרישות או בחקירות עדותן בטילה". וצ"ע מאחר שאין צריכין דו"ח בדיני ממונות, למה תהא עדותן בטילה אם הכחישו זה את זה, והרי לא היו צריכין לפרש דבריהם בכלל? ויש חולקים על חידוש זה של הרמב"ם. הראב"ן סובר שאע"פ שהכחישו זה את זה העדות עדיין כשרה. ונראה שאפשר לבאר את מחלוקתם ע"פ מה שבארנו לעיל בשני הדינים של דו"ח.

ואולי אפשר לבאר שלפי הראב"ן אחר התקנה בדיני ממונות, ששוב אין צריכין דו"ח, מה שהעדים אומרים בדברים אלו הוי רק "סיפור דברים בעלמא" ולא הוי חלק מן העדות ומפני כך עדותן עדיין כשרה. אבל לפי הרמב"ם י"ל שאחר התקנה אין חיוב על ב"ד לדרוש ולחקור מפני נעילת דלת. אך הדין השני, שקאי על העדים, דין זה עדיין שייך ונתהוה חלק מן העדות. ובדרך כלל אם העדים אינם מכחישין זה את זה אין דו"ח, אבל עכשיו שהוכחשו אע"פ שב"ד אינן צריכין לדו"ח מ"מ הדו"ח עדיין נחשב כחלק מן החפצא של עדות ומפני כך עדותן נפסלת' וכמו שכותב הרמב"ם (עדות א:ה) "החקירות והדרישות הן הדברים שהן עיקר העדות וכו'" ועפ"י נראה שיש עוד חלק של הדו"ח שמהוה חלק מן עדות עצמו לפי הרמב"ם וזה שייך אפילו לאחר התקנה: לפסול העדות אם הוכחשו "בעיקר" העדות.

ומצאתי שכבר כתב כדברינו הנ"ל בספר יד דוד (קרלין) לבאר את שאלתינו הראשונה. שגם לאחר התקנה עדות בדיני ממונות לפי הרמב"ם עדיין נחשבת לעדות מה"ת מפני שהרמב"ם בסה"מ שלעיל כתב שהוא מצוה על הבית דין לעשות ככל יכולתם לדון דין אמת מדין הוו מתונים

² לצד השני שהדו"ח הוי חלק מן העדות, עיין בית הלוי (חלק ג:ענין 1) [ועיין בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (עדות ג:כ)].

בדין. ובד"מ אף שחסר חלק זה, עדיין נחשבת לעדות דאורייתא לפי הרמב"ם, רק שחסר מצוה שהיא על הב"ד. אלא שדבריו קשים, דהא ראינו לעיל בהלכות עדות שלפי הר"מ דו"ח היא עיקר העדות?! וכבר הקשה כן ה"משנת יעב"ץ" על דברי ה"יד דוד". ועיין בשו"ת חמדת שלמה (סימן נב) שהביא את דברי ה"נתיבות המשפט" שעכשיו שאין דו"ח בדיני ממונות לא הוי עדות מדאורייתא. וחלק עליו החמדת שלמה שעכשיו שתקנו שעדות בדיני ממונות תהיה בצורה זו, שפיר הוי עדות דאורייתא. ואולי אפ"ל בדעת הרמב"ם שבדיני ממונות אחר התקנה שפיר הוי עדות מדאורייתא, והדו"ח רק נחשבת לעיקר העדות כאשר יש דרישה וחקירה, אבל כשנתקן שאין צריכין דו"ח, אז לא הוי עיקר העדות. והרמב"ם עדיין סובר שכאשר העדים אומרים דברים בתורת דו"ח והם מכחישים זה את זה, כמו שנחבאר לעיל אפילו אחר התקנה נעשה כחלק מן העדות וחוזר להיות עיקר העדות וממילא נפסל העדות בהכחשה זו. ועל פי סברת החמדת שלמה, אתי שפיר קושית המשנת יעב"ץ על ה"יד דוד, דא"נ דלאחר התקנה עדיין הוה עדות דאורייתא בדיני ממונות, ואינו חסר עיקר העדות שהרי תקנו שצורת העדות בד"מ בעיקרו תהיה שונה מדיני נפשות מפני החשש של נעילת דלת, אבל כשהעדים אומרים מעצמם דברים שנוגעים לעיקר העדות, ומכחישים זא"ז, הרי פסלו את עיקר החפצא של עדות, ודו"ק.

ועיין בחידושי הר"ן ר"פ היו בודקין שכתב שם בענין השבע חקירות שבודקין בו את העדים שאפילו כשאמרו העדים "אמש הרגו עדיין צריכין לשאול את השבע חקירות אע"פ שלכאורה השבע חקירות מיותרים הם. וכן סובר הרמב"ם (א:ד) ורבינו דוד. אבל רבעה"מ שחולק וסובר שאין צריכין השבע חקירות אחר שאמרו "אמש הרגו". והא לכאורה קשה, שיש לנו כבר את העיקר של העדות וכל פרטיה ובית דין יכולין להזים את העדים ע"פ עדות זו. ואולי אפשר לבאר מחלוקתם בענין הנ"ל, שלפי הרמב"ם אע"פ שיש כאן את עיקר העדות בכל פרטיו עדיין יש מצוה על הב"ד כמבואר בסה"מ, לדרוש ולחקור ולבאר היטב בכל שאפשר והוא דין בבית דין שלא לפסק במהרה, כנ"ל.